

Langetermijneffecten van zittenblijven en afstromen op opleidingsniveau, participatie in levenslang leren en de beroeps carrière

H. Knipprath

Samenvatting

De langetermijneffecten van zittenblijven en afstromen werden tot nu toe nauwelijks onderzocht. Daarom wordt in dit artikel aandacht besteed aan de effecten van zittenblijven en afstromen dat een veel gebruikt alternatief vormt voor zittenblijven in het secundair onderwijs, op opleidingsniveau, participatie in levenslang leren en de beroeps carrière. Op basis van Vlaamse longitudinale data wordt vastgesteld dat jongeren die minstens één keer zijn blijven zitten in het basis- of secundair onderwijs of afgestroomd zijn, een lager opleidingsniveau behalen dan normaalvoorderenden. Zittenblijven en afstromen oefenen via dit opleidingsniveau een onrechtstreeks effect uit op de aanvang van de arbeidsloopbaan en participatie aan levenslang leren. Zittenblijven en afstromen hebben ook een rechtstreeks effect op arbeidsmarktuitkomsten op 29-jarige leeftijd. Zowel zittenblijven en afstromen hebben dus een blijvende impact op het leven na school.

1 Inleiding

Zittenblijven is een ingeburgerde praktijk in België en Nederland. Vijfendertig procent van de 15-jarigen bevestigd tijdens een PISA-studie in 2009 in België zei minstens één keer te hebben moeten blijven zitten tijdens hun schoolloopbaan en 27% in Nederland (OECD, 2011).

Hoewel zittenblijven een ingeburgerde praktijk blijkt te zijn, is er de laatste jaren heel wat discussie ontstaan onder beleidsmakers, onderwijzers en onderzoekers of zittenblijven wel een efficiënte maatregel is om leerachterstand weg te werken. Enerzijds verwachten voorstanders van zittenblijven dat zittenblijven tot homogenere klassen leidt en zwakke leerlingen een betere leeromgeving biedt. Zittenblijvers

kunnen daardoor opnieuw succes ervaren en een beter zelfbeeld krijgen. Ze bereiken hierdoor een hoger opleidingsniveau. Anderzijds zijn tegenstanders van mening dat zittenblijven leidt tot lage leerkrachtverwachtingen, een lager zelfbeeld en demotivatie. Zittenblijven verhindert zodoende de verdere academische groei, maar zorgt ook voor extra onderwijskosten voor zowel het individu als de gemeenschap (Juchtmans et al., 2011).

Talrijke studies tonen aan dat de effecten van zittenblijven op schoolse prestaties positief zijn op korte termijn, maar niet op lange termijn. Zittenblijvers doen het tijdens het bisjaar beter dan hun jongere klasgenoten, maar naarmate de leerjaren vorderen, doen zittenblijvers het minder goed dan gelijkaardige zwak presterende leerlingen die wel normaal zijn doorgestroomd (Juchtmans et al., 2011). Op het gebied van psychosociale gevolgen van zittenblijven werden vooral kortetermijneffecten onderzocht die vaak van onbeduidende of positieve aard waren. Langetermijnonderzoek heeft nog zeer weinig plaatsgevonden (Juchtmans et al., 2011).

Door gebrek aan longitudinale data is er niet alleen weinig aandacht besteed aan langetermijneffecten van zittenblijven op psychosociaal vlak, maar ook vooral op het leven na school (Jimerson, 1999). In Vlaanderen bestaat er sinds enkele jaren een longitudinale databank die het mogelijk maakt om het effect na te gaan van zittenblijven op lange termijn. In dit artikel wordt op basis van deze data het effect van zittenblijven op opleidingsniveau, participatie aan levenslang leren en de beroepsloopbaan onderzocht. Daarnaast wordt ook gekeken naar het effect van afstromen in het secundair onderwijs dat vaak een alternatief is voor zittenblijven in Vlaanderen (Kloosterman & De Graaf, 2009; Spruyt, Laurijssen, & Van Dorsselaer, 2009).

2 Zittenblijven en langetermijneffecten

Het effect van zittenblijven op ongekwalificeerde uitstroom is het meest onderzochte langetermijneffect van zittenblijven. Volgens een overzicht van Ou en Reynolds (2010) tonen studies over ongekwalificeerde uitstroom aan dat zittenblijven een negatief effect heeft op lange termijn. Op basis van hun eigen longitudinale data van allochtone gezinnen met een laag inkomen in Chicago stellen Ou en Reynolds (2010) verder vast dat zittenblijven niet alleen leidt tot ongekwalificeerde uitstroom maar ook tot lagere participatiekansen in postsecundair onderwijs tot de leeftijd van 24 jaar. Zittenblijven leidt echter volgens deze studie niet tot meer aanvragen voor uitkeringen.

Jimerson (1999) en Eide en Showalter (2001) hebben naast een negatief effect van zittenblijven op de schoolloopbaan ook een negatief effect van zittenblijven op de beroepsloopbaan aangetoond. Jimerson (1999) stelde, op basis van longitudinale data van risicogezinnen in Minnesota, vast dat zittenblijvers op de leeftijd van 20 jaar een lager uurloon hebben dan laagpresterende kinderen die niet zijn blijven zitten. Eide en Showalter (2001) komen eveneens tot de conclusie op basis van de Amerikaanse High School and Beyond-dataset dat mannelijke tweedejaarsstudenten van het hoger secundair onderwijs tien tot twaalf jaar later minder verdienen wanneer ze minstens één keer zijn blijven zitten in hun schoolloopbaan.

Dat zittenblijven tot ongekwalificeerde uitstroom, een lager opleidingsniveau en minder kansen op de arbeidsmarkt leidt, lijkt op het eerste zicht niet verrassend. Zowel zittenblijven als het bereikte opleidingsniveau worden sterk bepaald door dezelfde factoren. Socio-economische en etnische achtergrond, leerachterstand en gedragsproblemen kunnen zowel zittenblijven als het behaalde diploma beïnvloeden (Juchtmans et al., 2011). Vervolgens bepaalt het diploma ook sterk de kansen op de arbeidsmarkt. Niettemin hebben de hierboven vermelde studies rekening gehouden met endogeniteitsproblemen en toch een negatief effect van zittenblijven kunnen vaststellen. Verschillende mogelijke verkla-

ringen voor dit effect worden door de onderzoekers opgenoemd. Ou en Reynolds (2010) redeneren dat het zittenblijven een negatief effect heeft op het socio-emotionele aanpassingsvermogen van leerlingen en dat dit vermogen een impact kan hebben op de verdere schoolloopbaan. Leerlingen die moeten blijven zitten, komen terecht bij klasgenoten die jonger zijn. Door het leeftijdsverschil treedt vervreemding op van de school waardoor de kans om verder te willen studeren vermindert (cf. Alexander, Entwisle, & Dauber, 2003; Jimerson, 1999). Een bijkomende verklaring kan volgens Ou en Reynolds (2010) liggen in schoolverandering. Zittenblijven leidt vaker tot schoolverandering en deze instabiliteit in de schoolloopbaan heeft een minder gunstig effect op de kansen om verder te studeren.

Het directe negatieve effect van zittenblijven op de arbeidsloopbaan kan verklaard worden door het signaal dat zittenblijven geeft aan de werkgevers. Een quasi-experimentele studie van DiStasio en Van de Werfhorst (2012) waarbij naar de reacties van Italiaanse en Nederlandse werkgevers werd gepeild op fictieve CV's toonde een direct en negatief effect aan van twee jaar schoolse achterstand op een beslissing om iemand al dan niet in aanmerking te laten komen voor de job. Het directe effect kan vooral in Italië verklaard worden door de mate waarin de werkgever verwacht dat de sollicitant gezien zijn profiel opgeleid kan worden (DiStasio & Van de Werfhorst, 2012). Het is dus mogelijk dat zittenblijven of het oplopen van schoolse achterstand een stigmatiserend effect kan teweegbrengen. Daarnaast veroorzaakt zittenblijven een verlate intrede in de arbeidsmarkt, wat tot inkomensverschillen kan leiden onder dezelfde leeftijdsgenoten met eenzelfde diploma vanwege een verschil in werkervaring.

Studies naar het effect van zittenblijven op participatiekansen in opleidingen na de initiele schoolloopbaan zijn nog niet uitgevoerd. Over het algemeen tonen studies over levenslang leren aan dat vooral hoogopgeleiden en jonge werknemers participeren aan een opleiding (Knipprath & De Rick, 2011). Wanneer zittenblijven leidt tot een lager opleidingsniveau en een minder gunstige arbeidsmarktpositie, dan zal zittenblijven ook onrechtstreeks een negatief effect hebben op participatiekan-

sen in opleidingen. Op basis van de studie van De Rick, Van Valckenborgh en Baert (2004) kunnen we bovendien redeneren dat zittenblijven nog op een andere manier participatiekansen negatief kan beïnvloeden. De Rick et al. (2004) concluderen dat leerweerstand en negatieve leerervaringen bij laaggeschoolden participatie aan levenslang leren kunnen belemmeren. Omdat zittenblijven meestal negatief wordt ervaren en vaak het resultaat is van leerproblemen (Juchtmans et al., 2011), kan zittenblijven op deze manier de beslissing om op een later moment in het volwassen leven opnieuw te gaan studeren negatief beïnvloeden.

3 Afstromen en langetermijneffecten

Het aantal studies over de langetermijneffecten van zittenblijven is beperkt, maar het aantal studies over de gevolgen van afstromen is nog beperkter. Afstromen van een moeilijke naar een gemakkelijkere studierichting, onderwijsvorm of schooltype is zowel in Vlaanderen als in Nederland een vaak gebruikt alternatief voor zittenblijven in het secundair onderwijs (Kloosterman & De Graaf, 2009; Spruyt et al., 2009). In het secundair onderwijs krijgen leerlingen in Vlaanderen op het eind van het schooljaar een A-, B- of C-attest. C-attest betekent dat de leerling moet blijven zitten. A-attest wordt bij gunstige leerprestaties gegeven. De leerling mag dan overgaan. Wanneer een leerling een B-attest krijgt, dan moet de leerling ofwel blijven zitten ofwel afstromen naar een minder moeilijke studierichting of onderwijsvorm. Slechts 29% van de respondenten waarvan de data in dit artikel gebruikt worden voor de analyses bleven zitten na een B-attest. Op een gelijkaardige manier kunnen ook leerlingen in het voortgezet onderwijs in Nederland elk jaar het risico lopen om te blijven zitten of af te stromen (Kloosterman & De Graaf, 2009). De beslissing om af te stromen of te blijven zitten ligt in handen van de ouders en de leerling in kwestie en wordt bepaald door individuele achtergrondkenmerken. In het secundair onderwijs zijn hoogopgeleide

ouders en hun kinderen sneller bereid om te kiezen voor zittenblijven dan voor afstromen omdat ze anticiperen dat afstromen leidt tot minder kansen op een tertiaire opleiding (Kloosterman & De Graaf, 2009; Spruyt et al., 2009). De vraag is dan of het effect van zittenblijven in het secundair onderwijs inderdaad een ander effect heeft op de afloop van de schoolloopbaan en het verloop van de beroepsloopbaan dan zittenblijven in het lager onderwijs en de beslissing om af te stromen. De studie van Wouters, De Fraine, Colpin, Van Damme en Verschueren (2012) en van Reynolds en Baird (2010) tonen aan dat afstromen of het niet kunnen realiseren van hogere onderwijsambities niet leidt tot respectievelijk een lager zelfbeeld en meer depressie. Maar afstromen leidt wel tot lagere schoolprestaties (Wouters et al., 2012). Van afstromen in het secundair onderwijs wordt ook verwacht dat het jongeren schoolmoe maakt en ongekwalificeerd doet uitstromen (European Commission, 2010). Wanneer afstromen leidt tot schoolmoeheid en een lager diploma, dan kan verondersteld worden dat zij ook later minder zullen participeren aan levenslang leren.

4 Onderzoeksvragen

In deze studie wordt de vraag gesteld wat het effect is van zittenblijven en afstromen op het bereikte opleidingsniveau, de beroepsloopbaan en participatie in levenslang leren. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen het effect van zittenblijven in het secundair onderwijs en zittenblijven in het lager onderwijs. Concreet komen de volgende onderzoeksvragen aan bod:

1. Wat is het profiel van zittenblijvers en afstromers in het basis- en secundair onderwijs?
2. Hebben zittenblijven en afstromen een effect op het hoogst behaalde diploma?
3. Hebben zittenblijven en afstromen een effect op de startpositie op de arbeidsmarkt?
4. Hebben zittenblijven en afstromen een effect op participatie in levenslang leren?
5. Hebben zittenblijven en afstromen een effect op de arbeidsmarktpositie op 29-jarige leeftijd?

5 Methode

5.1 Steekproef

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, werd de Vlaamse longitudinale databank SONAR gebruikt. Gegevens werden verzameld op basis van een representatieve steekproef bij drie geboortecohorten om inzicht te krijgen in de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt en de loopbaan van jongvolwassenen. De gegevens van de eerste cohorte, jongeren geboren in 1976, werden geanalyseerd omdat ze drie keer werden bevraagd: op 23-, 26- en 29-jarige leeftijd. De gegevens van de steekproef werden verzameld via face-to-face interviews op basis van een gestructureerde vragenlijst. Voor dit artikel werd enkel de informatie van de respondenten die aan alle drie bevragingen hebben deelgenomen geanalyseerd. Het gaat om 1624 respondenten van de 3015 respondenten die aan de eerste bevraging hebben deelgenomen. Analyses hebben aangetoond dat de uitval bij deze cohorte geen significant probleem voor de representativiteit van de steekproef vormt. De steekproefsaamenstelling naar geslacht, arbeidssituatie op 23-jarige leeftijd, thuistaal, sociale en etnische afkomst verschilt niet sterk over de meetmomenten heen (voor meer informatie zie Knipprath & De Rick, 2012).

5.2 De variabelen

De schoolloopbaan: zittenblijven en afstromen. Er zijn twee zittenblijven-variabelen. De eerste variabele meet zittenblijven of schoolse achterstand opgelopen in het basisonderwijs (BaO). Het basisonderwijs houdt zowel het kleuter- als het lager onderwijs in. Deze variabele werd gemeten door te kijken naar de leeftijd die de respondenten hadden bij intrede van het secundair onderwijs. Respondenten die ouder waren dan 12 jaar, de leeftijd waarop ze het secundair onderwijs betreden zonder schoolse achterstand, worden beschouwd als zittenblijvers in het basisonderwijs. Hoewel schoolachterstand in theorie niet noodzakelijk zittenblijven hoeft te impliceren, gaat het in de praktijk nagenoeg om leerlingen die ofwel achterstand reeds in het kleuteronderwijs hebben opgelopen en daardoor verlaat het lager onder-

wijs aanvangen of om leerlingen die zijn blijven zitten in het lager onderwijs. In de rest van dit artikel wordt er daarom verwezen naar deze variabele als zittenblijven in het basisonderwijs. Honderd vierentwintig respondenten (8%) zijn blijven zitten in het basisonderwijs¹. Daarnaast is er een variabele die het zittenblijven meet in het secundair onderwijs (SO). Vierhonderd zesenzeven-tig respondenten (30%) zijn minstens één keer blijven zitten in het voltijds secundair onderwijs. In dit artikel worden de leerlingen die blijven zitten omdat ze opstromen naar een relatief moeilijkere studierichting niet beschouwd als zittenblijvers. Het gaat om 21 respondenten. Niettemin hebben bijkomstige analyses aangetoond dat de conclusies in dit artikel niet veranderen wanneer ze wel beschouwd worden als echte zittenblijvers. Ten slotte zijn 495 respondenten (31%) in het secundair onderwijs minstens één keer afgestroomd naar een gemakkelijker studierichting of onderwijsvorm. Alle variabelen met betrekking tot zittenblijven en afstromen zijn dichotome variabelen.

Levenslang leren. Levenslang leren verwijst naar vorming of training vanaf het moment waarop de initiële schoolloopbaan voor de eerste keer wordt onderbroken. In dit artikel wordt een onderscheid gemaakt tussen vijf verschillende vormen van vorming omdat voorgaand onderzoek heeft aangetoond dat niet noodzakelijk alle soorten opleidingen en vormingen dezelfde determinanten hebben en dezelfde effecten sorteren (Knipprath & De Rick, 2011; 2012). Ten eerste kunnen jongvolwassenen besluiten terug te keren naar het formeel onderwijsstelsel na een periode van werken of werkloosheid om de studies op secundair of tertiair niveau te hervatten of een gelijkaardige opleiding te volgen in Centra voor Volwassenonderwijs (cf. Regionale Opleidingencentra (ROC's) in Nederland). Deze vorm van opleiding wordt in de hiernavolgende tabellen secundair of hoger onderwijs genoemd². Driehonderd vijfentachtig respondenten (24%) volgden een opleiding op secundair of tertiair niveau na het onderbreken van de initiële schoolloopbaan tot aanvang van de laatst bevraagde job. Ten tweede volgden honderd zesenvijftig respondenten (10%) een opleiding bij de

Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB). VDAB-opleidingen zijn beroepsopleidingen voor werkzoekenden en werknemers. Ten derde bestaat er naast de VDAB-opleidingen en opleidingen op secundair en tertiair niveau nog een groot en divers aanbod aan diverse cursussen en workshops die door (jong)volwassenen gevolgd kunnen worden. Deze restcategorie wordt in dit artikel overige opleidingen buiten het kader van de job genoemd. Tweehonderd drieënnegentig respondenten (18%) hebben minstens één opleiding gevolgd uit deze categorie. Ten vierde wordt ook deelname aan opleidingen in het kader van de job gemeten. Hiermee worden opleidingen bedoeld die in functie van het werk werden gevolgd. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen twee soorten opleidingen: formele opleidingen in het kader van de job en informele opleidingen in het kader van de job. Het verschil tussen formele en informele opleidingen ligt in het georganiseerd karakter van de opleiding. Een formele opleiding is een georganiseerde opleiding in of buiten het bedrijf. Een informele opleiding betreft een individuele training op de werkvloer, gegeven door collega's, of een leeractiviteit die tot stand komt door het bestuderen van het werk van collega's. Alle variabelen met betrekking tot levenslang leren zijn dichotome variabelen.

Arbeidsmarktpositie. De arbeidsmarktpositie wordt op twee momenten gemeten: bij de start van de arbeidsloopbaan en de arbeidsmarktpositie op de leeftijd van 29 jaar. Bij aanvang van de arbeidsloopbaan wordt gekeken naar de variabele direct werk. Wanneer een respondent binnen de twee maanden na het onderbreken van de initiële schoolloopbaan voor de eerste keer een baan heeft gevonden, dan scoort de respondent een 1 op deze variabele. Respondenten die er langer over gedaan hebben, scoren een 0. Negenhonderd zevenenzestig respondenten (61%) hebben direct werk gevonden na het voor de eerste keer verlaten van de school of onderwijsinstelling. Daarnaast wordt er gekeken naar drie kenmerken bij aanvang van de eerste significante job of functie: (1) het contract (1 = vast contract; 0 = anders); (2) horizontale match tussen opleiding en

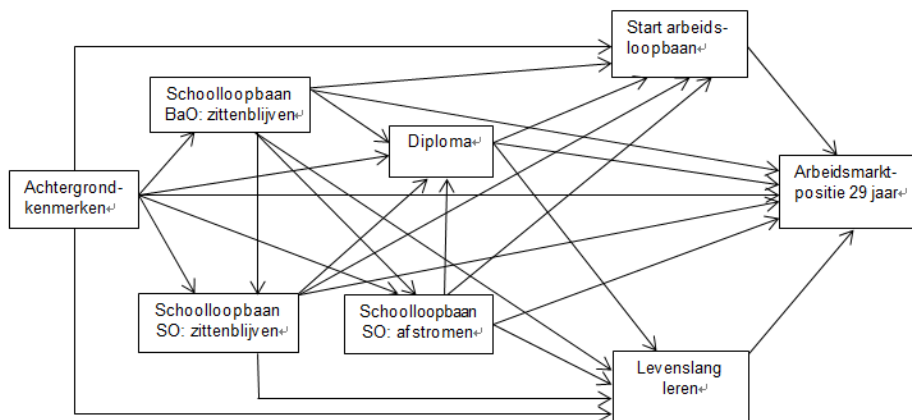
job (1 = volledige match; 0 = enigszins of helemaal geen match); (3) maandelijks nettoloon. Het maandelijks nettoloon is een ordinale variabele met zes antwoordcategorieën. Horizontale match meet de inhoudelijke overeenstemming tussen wat men in de opleiding geleerd heeft en wat vereist wordt door het werk³.

Dezelfde kenmerken worden gemeten voor de laatst uitgeoefende job tot op de leeftijd van 29 jaar. Het maandelijks nettoloon wordt op 29-jarige leeftijd gemeten aan de hand van concrete bedragen in euro. Verder worden de variabelen werkervaring (totaal aantal maanden voltijds gewerkt tot de laatste job) en tewerkstellingspercentage tijdens de laatste job meegenomen als controle-variabele. Het tewerkstellingspercentage geeft weer of men voltijds of deeltijds werkt.

Overige variabelen: achtergrondkenmerken en diploma. Achtergrondkenmerken van de respondenten worden gemeten aan de hand van etniciteit (1 = autochtoon; 0 = allochtoon), een variabele geconstrueerd op basis van informatie over de nationaliteit van de respondenten, hun (groot)ouders en thuistaal; geslacht (1 = man; 0 = vrouw) en socio-economische afkomst, een continue variabele geconstrueerd door middel van factor analyse (Mplus) op basis van informatie over de opleiding en de beroepssituatie van de ouders. Hoe hoger de score op deze variabele, hoe hoger de socio-economische afkomst van de respondent. Ten slotte wordt het hoogst behaalde diploma van de respondent gemeten bij het voor de eerste keer verlaten van de initiële schoolloopbaan. Er wordt een onderscheid gemaakt bij deze ordinale variabele tussen zes categorieën: (1) lager onderwijs of geen diploma; (2) voltijds lager secundair onderwijs; (3) voltijds hoger secundair onderwijs; (4) hoger niet-universitair onderwijs korte type (cf. professionele bachelor); (5) hoger niet-universitair onderwijs lange type en (6) universitair onderwijs⁴. Zie Appendix voor meer informatie over de descriptieve statistieken van alle variabelen.

5.3 Analysetechniek

Omdat er rekening gehouden moet worden met het feit dat zittenblijven, afstromen, levenslang leren maar ook de arbeidsmarkt-

Figuur 1. Vereenvoudigde voorstelling van het padmodel

positie endogene variabelen zijn en onderling samenhangen, wordt er gekozen voor een padmodel. Met een padmodel kan namelijk op basis van één analyse de onderlinge relaties tussen de verschillende variabelen tegelijkertijd geschat worden. Figuur 1 geeft op een vereenvoudigde wijze weer welke relaties met het padmodel geschat worden. De figuur werd vereenvoudigd door de verschillende soorten opleidingen in het kader van levenslang leren (o.a. VDAB-opleidingen, informele opleidingen in het kader van de job) onder de verzamelnaam levenslang leren en de verschillende jobkenmerken onder de verzamelnaam start arbeidsloopbaan (o.a. loon eerste job, contract eerste job) en de arbeidsmarktpositie op 29-jarige leeftijd (o.a. loon laatste job, contract laatste job) te plaatsen. Daarnaast werden geslacht, SES en etniciteit onder achtergrondkenmerken geplaatst. De verschillende opleidingen, job- en achtergrondkenmerken afzonderlijk opnemen in de figuur zou visueel het geheel weinig overzichtelijk maken. In de praktijk werden deze kenmerken en opleidingen echter afzonderlijk gemeten en opgenomen in het model.

Het padmodel bestaat uit lineaire, binaire logistische en ordinale logistische regressies omdat er zowel dichotome, ordinale als continue variabelen zijn (zie paragraaf 5.2). Er werd op voorhand gecontroleerd of er voldaan werd aan de voorwaarden van deze regressies. Voor het padmodel werd het statistisch pakket Mplus gebruikt. Dit is vrijwel het enige programma dat op gepaste wijze padmodellen kan laten lopen waarbij één of

meerdere afhankelijke variabelen nominaal of ordinaal zijn en ontbrekende waarden hebben. Respondenten die één of meerdere ontbrekende waarden hebben, worden door Mplus niet uit het model gegooid. Er werd uiteindelijk gebruik gemaakt van de informatie van 1599 respondenten en er waren 208 te schatten parameters. De resultaten van de binaire en ordinale logistische regressies worden door middel van odds ratio's weergegeven in Tabel 1 tot en met Tabel 5. De resultaten van de lineaire regressies (loon) worden weergegeven door niet-gestandaardiseerde parameterschattingen. Wanneer een odds ratio ligt tussen 0 en 1, is er sprake van een negatief effect, wanneer een odds ratio groter is dan 1 is er sprake van een positief effect. Een odds-ratio van 1 veronderstelt dat er geen effect is.

Omdat er met een complex model waarin talrijke afhankelijke variabelen ordinaal of nominaal zijn wordt gewerkt, is het aantal fit measures dat Mplus kan geven beperkt. Fit measures geven weer in welke mate de data overeenkomen met het getoetste model. Er wordt informatie gegeven over de 'loglikelihood', AIC en BIC, waarmee het getoetste model vergeleken kan worden met een eventueel vereenvoudigd model, maar er wordt geen informatie gegeven die zegt of het getoetste model op zichzelf een goed model is. Het getoetste model kan wel geëvalueerd worden door na te gaan of het model vlot en zonder rekenproblemen convergeerde en door na te gaan of de parameterschattingen en bijbehorende standaardfouten stabiel zijn

en geen extreme waarden aannemen. Het model dat in dit artikel wordt besproken convergeerde zonder problemen en leverde geen extreme waarden op.

6 Resultaten

6.1 Profiel van zittenblijvers en afstromers

Voorgaand onderzoek toont aan dat niet iedereen evenveel kans maakt op zittenblijven. De kans op zittenblijven ligt hoger bij jongens, relatief jonge kinderen, kinderen met een lager intelligentieniveau, een lagere socio-economische en allochtone achtergrond en psychosociale problemen (Juchtmans et al., 2011). Het effect van de geboortemaand op de kans om te blijven zitten sterft echter uit naarmate men vordert in de schoolloopbaan (Eide & Showalter, 2001). SONAR verschaft informatie over geslacht en de socio-economische en allochtone achtergrond. Er wordt hieronder ook gekeken naar de impact van zittenblijven in het basisonderwijs op het verdere verloop in het secundair onderwijs. Tabel 1 geeft aan de hand van odds ratio's het effect van deze variabelen op de kans om te blijven zitten en af te stromen weer.

De tabel toont aan dat geslacht geen significant effect heeft op de kans om te blijven zitten in het basisonderwijs en om af te stromen in het secundair onderwijs, maar wel op zittenblijven in het secundair onderwijs. Concreet hebben jongens 2.2 keer meer kans dan meisjes om te blijven zitten in het secundair onderwijs. Zittenblijven wordt ook significant bepaald door socio-economische en etnische achtergrond, terwijl afstromen enkel bepaald wordt door socio-economische achtergrond. Autochtonen maken namelijk 0.4 tot 0.6 keer minder kans op zittenblijven dan allochtonen. Wanneer de inverse berekend wordt van deze odds ratio's, kan gesteld wor-

den dat allochtonen 2.3 (1/0.430) keer meer kans maken op zittenblijven in het basisonderwijs en 1.5 (1/0.647) keer meer kans in het secundair onderwijs. Verder wordt vastgesteld dat hoe hoger de socio-economische achtergrond is, hoe minder kans men maakt op zittenblijven en afstromen. De inverse van de odds ratio voor socio-economische achtergrond varieert tussen 1.2 (1/0.822) en 2.3 (1/0.441). Dit wil zeggen dat de kans om te blijven zitten of afstromen toeneemt met 1.2 tot 2.3 als de score op socio-economische achtergrond daalt met één eenheid. Interessant is het effect van zittenblijven in het basisonderwijs. De achterstand die men in het basisonderwijs oploopt is geen significante voorspeller voor zittenblijven in het secundair onderwijs, maar wel voor afstromen. Een leerling met schoolse achterstand in het basisonderwijs, maakt 1.9 keer meer kans om af te stromen in het secundair onderwijs dan leerlingen zonder schoolse achterstand.

6.2 Het effect van zittenblijven en afstromen op het hoogst behaalde diploma

In Tabel 2 wordt het effect van zittenblijven en afstromen weergegeven, gecontroleerd voor geslacht, etniciteit en socio-economische afkomst aan de hand van een ordinale logistische regressie. Jongens maken 0.6 keer minder kans dan meisjes en meisjes dus 1.7 keer meer kans dan jongens om een hoger opleidingsniveau te behalen. Ook leerlingen met een hoge sociale afkomst maken significant meer kans om een hoog opleidingsniveau te bereiken dan leerlingen met een lage sociale afkomst. Etnische afkomst heeft geen rechtstreeks significant effect op het opleidingsniveau. Wanneer gecontroleerd wordt voor deze achtergrondkenmerken, dan heeft zittenblijven in zowel het basis- als in het secundair onderwijs een significant negatief

Tabel 1

Profiel van zittenblijvers en afstromers in het basis- en/of secundair onderwijs (odds ratio's)

	Zittenblijven BaO	Zittenblijven SO	Afstromen SO
Man	1.190	2.157***	1.242
SES	0.441***	0.822*	0.559***
Autochtoon	0.430***	0.647*	1.339
Zittenblijven BaO		0.892	1.900***

effect op het behaalde diploma. Zittenblijvers maken 0.2 tot 0.3 minder kans op een hoger opleidingsniveau, en dus meer kans om laag-opgeleid uit te stromen dan niet-zittenblijvers. Ook afstromen verhoogt significant de kans om laagopgeleid uit te stromen.

Tabel 2

Het effect van zittenblijven, afstromen en andere variabelen op het hoogst behaalde diploma (odds ratio's)

	Diploma
Man	0.575***
SES	2.694***
Autochtoon	1.184
Zittenblijven BaO	0.229***
Zittenblijven SO	0.332***
Afstromen SO	0.486***

Noot: BaO = basisonderwijs; SO = secundair onderwijs
 $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

6.3 Het effect van zittenblijven en afstromen op de start van de arbeidsloopbaan

Zittenblijvers en afstromers maken minder kans om hoogopgeleid de arbeidsmarkt te betreden. In Tabel 3 wordt nagegaan of zittenblijven en afstromen na controle van het opleidingsniveau en de overige variabelen vermeld in de tabel nog een direct effect hebben.

De resultaten tonen aan dat zittenblijven geen significant rechtstreeks effect heeft op de aanvangspositie van jongvolwassenen in de arbeidsmarkt. Afstromen heeft wel een significant rechtstreeks maar zwak effect op horizontale match van de eerste job. Afstro-

mers slagen er blijkbaar beter in dan anderen een job te vinden die inhoudelijk aansluit met hun opleiding (odds ratio is 1.3). Een mogelijke verklaring kan gevonden worden in de studierichting waarin men afstudeert. Afstromers komen vooral in technische of beroepsspecifieke studierichtingen terecht (Knipprath & De Rick, 2012). Technische of beroepsspecifieke studierichtingen in het secundair onderwijs leiden mogelijk vaker tot een eerste job die inhoudelijk overeenkomt met de opleiding dan een algemeen vormende studierichting in het secundair onderwijs.

Het rechtstreekse positieve effect van afstromen op de inhoudelijke aansluiting wordt echter afgezwakt door het effect van het opleidingsniveau. Hoewel zittenblijven en afstromen geen negatief rechtstreeks effect blijken te hebben op de aanvang van de arbeidsloopbaan, hebben ze onrechtstreeks wel een negatieve impact via het opleidingsniveau. Volgens Tabel 3 heeft het opleidingsniveau een significant en direct effect op horizontale match en het nettoloon. Hogeropgeleiden, die vaker probleemloos de schoolloopbaan hebben doorlopen, maken meer kans op een job die overeenstemt met de opleiding en meer kans op een hoger startloon dan laagopgeleiden. De kans op horizontale match neemt toe met 1.4, als het opleidingsniveau met 1 eenheid stijgt. De stijging van 3 eenheden van het opleidingsniveau gaat samen met een stijging van 1 niveau van het startloon (3×0.357). Zoals reeds vermeld, maken juist zittenblijvers en

Tabel 3

Het effect van zittenblijven, afstromen en andere variabelen op de startpositie in de arbeidsmarkt (odds ratio's)

	Direct werk	Horizontale match eerste job	Contract eerste job	Loon eerste job
Man	1.070	0.742**	1.669***	0.253***
SES	0.981	1.197*	1.173	0.017
Autochtoon	1.562**	1.142	1.392	0.013
Zittenblijven BaO	0.925	1.073	0.983	-0.058
Zittenblijven SO	0.883	0.817	0.980	0.100
Afstromen SO	0.966	1.294*	1.181	-0.066
Diploma	0.941	1.392**	0.905	0.357***
Direct werk		1.901***	1.352**	0.021
Tewerkstellingspercentage		1.006*	0.995	0.028***
Horizontale match eerste job			1.030	0.061
Contract eerste job				0.072

Noot: BaO = basisonderwijs; SO = secundair onderwijs. Voor loon worden de niet-gestandaardiseerde parameterschattingen gerapporteerd. * $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tabel 4

Het effect van zittenblijven, afstromen en andere variabelen op participatie in levenslang leren (odds ratio's)

	Secundair of hoger onderwijs	VDAB- opleidingen	Overige opleidingen buiten het kader van de job	Formele opleidingen in het kader van de job	Informele opleidingen in het kader van de job
Man	0.940	0.776	1.095	1.274*	1.370**
SES	1.348***	0.839	1.193	1.295***	0.998
Autochtoon	0.753	0.997	1.066	1.206	0.735
Zittenblijven BaO	0.919	2.009**	1.140	0.722	1.130
Zittenblijven SO	0.869	0.976	1.017	0.899	1.042
Afstromen SO	0.889	0.952	0.959	0.979	0.988
Diploma	0.844**	0.578***	1.237***	1.210**	1.067
Direct werk	1.147	0.546***	0.654***	1.143	0.952
Contract eerste job				0.978	1.353**
Loon eerste job				1.261***	1.133*
Horizontale match eerste job				0.988	0.841

Noot: BaO = basisonderwijs; SO = secundair onderwijs. * $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

afstromers minder kans om hoogopgeleid de arbeidsmarkt te betreden. Zittenblijvers maken met andere woorden onrechtstreeks minder kans op een job die inhoudelijk overeenstemt. Bovendien verdienen zij en afstromers ook onrechtstreeks minder in hun eerste job.

6.4 Het effect van zittenblijven en afstromen op participatie in levenslang leren

Wanneer jongvolwassenen hun initiële schoolloopbaan verlaten en hun arbeidsloopbaan starten, kunnen zij ook participeren aan levenslang leren. In Tabel 4 wordt nagegaan of deze participatie ongelijk is naargelang het verloop van de schoolloopbaan.

Om het directe effect van zittenblijven en afstromen op participatie in levenslang leren te meten, wordt gecontroleerd voor achtergrondkenmerken, maar ook voor diploma en de aanvang van de arbeidsloopbaan. Een succesvolle start van de arbeidsloopbaan, gemeten aan de hand van het loon van de eerste job, blijkt een positief effect te hebben op participatie aan opleidingen in het kader van de job, terwijl een minder succesvolle start van de arbeidsloopbaan, gemeten aan de zoektijd voor de eerste job, eerder een negatief effect heeft op participatie aan opleidingen buiten het kader van de job. Ook het opleidingsniveau heeft een negatief effect op participatie aan VDAB-opleidingen buiten het kader van de job (odds ratio is 0.6),

terwijl het een positief effect heeft op participatie aan formele opleidingen in het kader van de job (odds ratio is 1.2).

Na controle van de start van de arbeidsloopbaan, opleidingsniveau en achtergrondkenmerken, blijkt er slechts één significant rechtstreeks effect te zijn van het verloop van de schoolloopbaan op levenslang leren. Jongvolwassenen die in het basisonderwijs achterstand hebben opgelopen, maken 2 keer meer kans om te participeren aan een VDAB-opleiding. Jongvolwassenen die dus een problematische schoolloopbaan hebben doorlopen, laagopgeleid de arbeidsmarkt betreden en minder snel een job vinden, zullen sneller een VDAB-opleiding volgen. Dit resultaat is niet verrassend, daar VDAB-opleidingen vooral aangeboden worden aan werkzoekenden en in beperktere mate aan werkenden die zich willen herscholen of bijscholen om hun arbeidsmarktpositie te verbeteren. Terwijl laagopgeleiden, zittenblijvers en werkzoekenden sneller geneigd zijn om een VDAB-opleiding te volgen of terug te keren naar het (volwassen)onderwijs om een kwalificatie te halen en om waarschijnlijk zodoende hun kansen op de arbeidsmarkt te verbeteren, krijgen hoogopgeleiden en succesvolle starters meer kansen om een formele opleiding in het kader van de job te volgen. Via het opleidingsniveau krijgen dus onrechtstreeks zittenblijvers en afstromers ook minder kans op een opleiding in het kader van de job. In de volgende paragraaf wordt er nagegaan of

Tabel 5

Het effect van zittenblijven, afstromen en andere variabelen op de arbeidsmarktpositie op 29-jarige leeftijd (odds ratio's)

	Horizontale match laatste job	Contract laatste job	Loon laatste job
Man	0.803	1.434*	138.398***
SES	1.092	0.921	48.367***
Autochtoon	1.038	1.771**	-16.070
Zittenblijven BaO	0.601*	0.638	-20.968
Zittenblijven SO	0.856	0.689*	-59.681*
Afstromen SO	0.769*	1.883***	40.564
Diploma	1.156*	0.771**	61.831***
Direct werk	1.078	1.521**	7.213
Horizontale match eerste job	4.431***		
Contract eerste job		2.479***	
Loon eerste job			45.644***
Werkervaring	0.997	1.002	0.475
Tewerkstelling% laatste job	1.009	1.015**	10.600***
Horizontale match laatste job		0.897	54.391**
Contract laatste job			93.968**
Secundair of hoger onderwijs	1.054	0.477***	40.920
VDAB	0.651*	0.590*	-42.342
Overige opleidingen b.k.v. job	0.946	1.156	16.439
Formele opleidingen i.k.v. job	1.100	1.787***	46.628*
Informele opleidingen i.k.v. job	0.832	1.593**	69.067***

Noot: BaO = basisonderwijs; SO = secundair onderwijs. Voor loon worden de niet-gestandaardiseerde parameterschattingen gerapporteerd. * $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

participatie aan deze opleidingen, naast het verloop van de schoolloopbaan, de arbeidsmarktpositie op 29-jarige leeftijd bepalen.

6.5 Het effect van zittenblijven en afstromen op de arbeidsmarktpositie op 29-jarige leeftijd

Ten slotte wordt gekeken naar het effect van zittenblijven en afstromen op de arbeidsmarktpositie op 29-jarige leeftijd. Op deze leeftijd zijn de respondenten reeds drie jaar of langer aanwezig op de arbeidsmarkt. De resultaten staan in Tabel 5.

Uit tabel 5 blijkt dat zowel het verloop van de schoolloopbaan, het opleidingsniveau, de start van de arbeidsloopbaan als levenslang leren na controle voor de achtergrondkenmerken een significant effect te hebben op de arbeidsmarktpositie op 29-jarige leeftijd. Het opleidingsniveau heeft een positief effect op de horizontale match en het loon, maar een negatief effect op het type contract. Laagopgeleide jongvolwassenen maken meer kans op een vast contract dan hoogopgeleide jongvolwassenen (odds ratio is 0.8). Dit zou verklaard kunnen worden doordat hogeropgeleiden later op de arbeidsmarkt komen

en minder anciënniteit hebben opgebouwd tegen de leeftijd van 29 jaar. Er werd echter gecontroleerd voor werkervaring, wat erop wijst dat laagopgeleiden, en dus ook onrechtstreeks zittenblijvers en afstromers, in sectoren komen waar er sneller een vast contract gegeven wordt. Opleidingen na de initiële schoolloopbaan hebben een verschillende impact. Opleidingen buiten het kader van de job, vaker gevolgd door laagopgeleiden en werkzoekenden (zie paragraaf 6.4), leiden niet significant sneller tot een job met een vast contract of een job die inhoudelijk nog overeenstemt met de oorspronkelijke opleiding. Opleidingen in het kader van de job, vaker gevolgd door hoogopgeleiden en succesvolle starters, leiden later wel significant sneller tot een job met een vast contract en een hoger nettoloon, ook nadat gecontroleerd werd voor de overige variabelen. Jongvolwassenen die minstens één opleiding hebben gevolgd, maken 1.6 tot 1.8 keer meer kans op een vast contract en verdienen 47 tot 69 euro meer per maand op 29-jarige leeftijd. Daarnaast is de start van de arbeidsloopbaan, of kenmerken van de eerste job, sterk gerelateerd met de arbeidsmarktpositie op 29-jarige

leeftijd, gemeten aan kenmerken van de laatste job. Dit geldt voor zowel het type contract, de inhoudelijke overeenstemming als loon. Wie bijvoorbeeld relatief veel verdient bij de start van de eerste job, verdient ook in de laatste job op 29-jarige leeftijd relatief veel.

Hoewel er geen significante directe effecten van zittenblijven werden gevonden bij aanvang van de arbeidsloopbaan, heeft het verloop van de schoolloopbaan een significant direct effect op de arbeidsmarktpositie op 29-jarige leeftijd. Daarnaast hebben zittenblijven en afstromen ook onrechtstreeks een effect via het opleidingsniveau. Terwijl zittenblijven in het basisonderwijs leidt tot minder kansen op een job die inhoudelijk overeenstemt met de opleiding op 29-jarige leeftijd, leidt zittenblijven in het secundair onderwijs tot minder kansen op een vast contract en een job met een relatief hoog loon. Ook afstromen heeft een significant effect: een negatief effect op horizontale match en een positief effect op het hebben van een vast contract. Hoewel afstromers bij hun eerste job meer kans maken op een inhoudelijke overeenstemming tussen werkpakket en opleiding, maken zij op een later moment in hun beroepsloopbaan 0,8 keer minder kans op een job die nog steeds inhoudelijk overeenstemt. Dit zou erop kunnen wijzen dat de kloof tussen opleiding en werkpakket voor hen groter wordt naarmate men vordert in de beroepsloopbaan.

7 Conclusie en discussie

Zittenblijven is een ingeburgerde praktijk in België en Nederland. Op basis van de SONAR-steekproef werd vastgesteld dat 8% schoolse achterstand oplep in het basisonderwijs, 30% minstens 1 keer bleef zitten in het secundair onderwijs en 31% is afgestroomd van een relatief moeilijke naar een relatief makkelijke studierichting. Uit voorgaand onderzoek is gebleken dat achtergrondkenmerken van de leerling de kans op zittenblijven en afstromen bepalen en dat zittenblijven en afstromen een negatief effect kunnen hebben op leerprestaties en het verdere verloop van de schoolloopbaan.

De hier besproken analyses bevestigden dat geslacht, socio-economische en etnische afkomst de kans op zittenblijven en/of afstromen bepalen en dat zowel zittenblijven als afstromen een negatieve impact hebben op het behaalde opleidingsniveau. Jongens en allochtonen maken meer kans op zittenblijven in het secundair onderwijs. Allochtonen maken ook meer kans op zittenblijven in het lager onderwijs. Jongeren uit hogere sociale milieus maken minder kans op zowel zittenblijven als afstromen. Opvallend was vooral de negatieve impact van de socio-economische achtergrond op zittenblijven in het secundair onderwijs. Terwijl voorgaand onderzoek heeft aangetoond dat jongeren uit de hogere sociale klasse minder snel blijven zitten in het lager onderwijs maar sneller geneigd zijn om te kiezen voor zittenblijven dan voor afstromen in het secundair onderwijs, werd op basis van de SONAR-data vastgesteld dat jongeren uit hogere sociale milieus uiteindelijk minder vaak blijven zitten in zowel het lager als in het secundair onderwijs. Bovendien verminderen het zittenblijven in zowel het lager als in het secundair onderwijs en afstromen de kans op een hoog diploma. Deze bevinding is in strijd met het verwachtingspatroon van jongeren en hun ouders uit de hogere sociale milieus die zittenblijven in het secundair onderwijs gunstiger vinden voor de latere schoolloopbaan dan afstromen (Spruyt et al., 2009). Een bijkomende interessante bevinding was het effect van het zittenblijven in het basisonderwijs. Zittenblijven in het basisonderwijs leidt niet tot meer kansen op zittenblijven in het secundair onderwijs, maar wel tot meer kansen op afstromen. Mogelijk speelt de reeds opgelopen schoolse achterstand een rol in het maken van een keuze tussen zittenblijven of afstromen in het secundair onderwijs.

Zittenblijven en afstromen hebben een negatieve impact op het opleidingsniveau, maar oefenen ook rechtstreeks of onrechtstreeks een impact uit op participatie aan levenslang leren en de arbeidsloopbaan. Met betrekking tot de start van de arbeidsloopbaan heeft zittenblijven (zowel in het basisonderwijs als in het secundair onderwijs) een onrechtstreeks effect. Dit onrechtstreekse effect loopt via het positieve effect

van opleidingsniveau op de horizontale match en het startloon van de eerste job. Afstromen daarentegen heeft wel een zwak maar significant direct effect op de start van de arbeidsloopbaan, met name op de inhoudelijke overeenstemming van de job met de initiële opleiding. Mogelijk kan dit verklaard worden door de studierichting waarin afstromers terecht komen, maar verder onderzoek is nodig naar dit positieve effect van afstromen. Opmerkelijk is ook dat zittenblijvers en afstromers even snel een eerste job vinden als doorstromers en normaalvorderenden.

Met betrekking tot levenslang leren werd vastgesteld dat afstromen geen significant direct effect heeft maar zittenblijven in het basisonderwijs wel. Zittenblijven in het basisonderwijs heeft een positief direct effect op participatie aan VDAB-opleidingen. Verder oefenen zittenblijven en afstromen vooral een onrechtstreeks effect uit op participatie aan levenslang leren via opnieuw het opleidingsniveau. In tegenstelling tot wat vaak verwacht wordt, is een hoog opleidingsniveau echter geen noodzakelijke voorwaarde om te participeren aan levenslang leren. Niet alleen zittenblijvers in het basisonderwijs maar ook laagopgeleiden zijn sneller geneigd een VDAB-opleiding buiten het kader van de job te volgen om de arbeidskansen te vergroten, terwijl hoogopgeleiden en succesvolle starters eerder kansen krijgen op een formele opleiding in het kader van de job.

Hoewel bepaalde opleidingen in het kader van levenslang leren gevolgd worden om de kansen op de arbeidsmarkt te vergroten, tonen de analyses in dit artikel aan dat opleidingen buiten het kader van de job in tegenstelling tot opleidingen in het kader van de job niet significant leiden tot een job met een vast contract of een job met een beter loon op 29-jarige leeftijd. Ook zittenblijven blijkt niet bevorderlijk te zijn voor de arbeidsmarktpositie op 29-jarige leeftijd. Zittenblijven in het basisonderwijs heeft een negatieve impact op de horizontale match, terwijl zittenblijven in secundair onderwijs een negatieve impact heeft op de kansen om een vast contract te hebben en een relatief hoog salaris. Afstromen oefent ook een negatief effect uit op horizontale match, maar wel een positief effect op contract.

In dit artikel werd een beperkt aantal indicatoren voor de arbeidsmarktpositie gebruikt en zittenblijven en afstromen blijken niet altijd op dezelfde manier een effect uit te oefenen op deze indicatoren. Over het algemeen lijkt zittenblijven meer dan afstromen een negatieve impact te hebben. Nader onderzoek is nodig om na te gaan of zittenblijven inderdaad nefaster is voor de arbeidsloopbaan dan afstromen en of dit verklaard kan worden door de hypothese dat zittenblijven eerder dan afstromen een negatief signaal geeft aan werkgevers over het profiel van deze jongeren. Niettemin hebben zowel afstromen als zittenblijven een negatief effect op het opleidingsniveau en via het opleidingsniveau ook een blijvende impact op de arbeidsloopbaan en participatie aan levenslang leren. De volgende stelling van Ou en Reynolds (2010) blijft dan ook zeer relevant. Zittenblijven mag volgens voorstanders dan wel effectief zijn om leerachterstand weg te werken, maar wanneer zittenblijven uiteindelijk gepaard gaat, rechtstreeks of onrechtstreeks, met een lager opleidingsniveau en minder kansen op de arbeidsmarkt, dan wordt het toch erg moeilijk om nog te pleiten voor zittenblijven.

Noten

1. Het aantal zittenblijvers in het basisonderwijs wordt in onze studie waarschijnlijk onderschat. Slechts acht procent zou met schoolse achterstand het secundair onderwijs begonnen zijn, terwijl de PISA-enquête van 2003 een tweemaal zo hoog percentage veronderstelt (Juchtmans et al., 2011). Ook Vlaamse cijfers van 2012 suggereren dat het aantal zittenblijvers dubbel zo hoog zou moeten liggen (Vlaamse Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2011). Een verklaring voor het verschil kan gedeeltelijk gevonden worden in uitval. Hoewel de oorspronkelijke steekproef representatief is voor Vlaanderen en door uitval er geen significante verschillen in steekproefsamenstelling zijn ontstaan op vlak van geslacht en socio-economische achtergrond (Knipprath & De Rick, 2011), zat er in de oorspronkelijke steekproef waarmee de dataverzameling gestart werd 10% zittenblijvers in plaats van 8%. Een bijkomende verklaring

zou kunnen liggen in de tijd. De SONAR-data refereren naar een periode die meer dan tien jaar voorafgaat aan de PISA-enquête. Het is mogelijk dat het aantal zittenblijvers is toegenomen in het lager onderwijs. Dit vraagt nader onderzoek. Het aantal zittenblijvers in het secundair onderwijs ligt bij de SONAR-steekproef per leerjaar dan weer gemiddeld twee procent hoger dan het aantal zittenblijvers volgens recente Vlaamse populatiegegevens van 2011 (Vlaamse Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2011).

2. We hebben participatie aan vorming in Centra voor Volwassenonderwijs en het volgen van een opleiding in het formeel onderwijs-systeem samen genomen omdat voorgaande analyses aantoonde dat het profiel van de deelnemers van beide vormen van levenslang leren gelijklopend zijn.
3. Het al dan niet vinden van een baan die aansluit bij het opleidingsniveau van de respondent wordt vanuit economisch perspectief vaak beschouwd als een indicator voor arbeidsmarktsucces. Economisch gezien kan men namelijk verwachten dat jongeren voor een bepaalde opleiding kiezen met het oog op succes in hun arbeidsmarktloopbaan. Indien die opleiding niet overeenkomt met wat vereist is voor het beroep dat men uiteindelijk uitoefent, kan men vanuit het investeringsperspectief verwachten dat een foute afstemming inkomensverliezen genereert. Want indien men (een deel van) zijn of haar vaardigheden niet gebruikt, dan kunnen deze vaardigheden depreciëren en zal bij een latere overstap naar een baan die aansluit op de inhoud van zijn of haar opleiding een bijkomende investeringskost in opleiding noodzakelijk maken (Humblet, 2009). Maar vanuit het perspectief van het individu beschouwd hoeft deze inhoudelijke kloof niet noodzakelijk een indicator te zijn voor zijn falen op de arbeidsmarkt. Men kan namelijk ook redeneren dat de inhoudelijke kloof het gevolg is van een bewuste keuze en zelfs meer arbeidstevredenheid creëert.
4. Om het hoogst behaalde diploma te bepalen is er gekeken naar het hoogst behaalde opleidingsniveau in het voltijds secundair of hoger onderwijs. Vijfendertig respondenten hebben na het verlaten van het voltijds secundair onderwijs in het deeltijds beroepssecundair onder-

derwijs een leercontract succesvol afgerond of een kwalificatiegetuigschrift behaald. Ook deze respondenten werden op basis van wat ze bereikt hebben in het voltijds secundair onderwijs ondergebracht in de bovenvermelde categorieën en niet op basis van hun kwalificaties behaald in het deeltijds beroepssecundair onderwijs.

Literatuur

- Alexander, K. L., Entwisle, D. R., & Dauber, S. L. (2003). *On the success of failure. A reassessment of the effects of retention in the primary school grades (2nd ed.)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Rick, K., Van Valckenborgh, K., & Baert, H. (2004). *Naar een positiever leerklimaat*. Leuven: HIVA.
- DiStasio, V., & Van de Werfhorst, H. (2012). *Employers' hiring behaviour in youth labour markets: queuing for a job in Italy, the Netherlands and the United Kingdom*. Paper voorgesteld op de 20ste workshop Transitions in Youth, Nijmegen.
- Eide, R. E., & Showalter, M. H. (2001). The effect of grade retention on educational and labor market outcomes. *Economics of Education Review*, 20, 563-576.
- European Commission. (2010). *Organisation of the education system in the Flemish Community of Belgium*. 2009/2010.
- Jimerson, S. R. (1999). On the failure of failure: Examining the association between early grade retention and education and employment outcomes during late adolescence. *Journal of School Psychology*, 37(3), 243-272.
- Juchtmans, G., Belfi, B., De Fraine, B., Goos, M., Knipprath, H., Vandenbroucke, A., & Verbeeck, B. (Eds.). (2011). *Samen tot aan de meet. Alternatieven voor zittenblijven*. Antwerpen: Garant.
- Kloosterman, R., & Graaf, P. M. de (2009). Zittenblijven of afstromen? De relatie tussen sociaal milieu en keuzes in het voortgezet onderwijs voor drie cohorten leerlingen. *Mens & Maatschappij*, 84(1), 5-28.
- Knipprath, H., & De Rick, K. (2011). "Is het wat je weet, of is het wie je kent?" Een literatuurstudie naar de relatie tussen sociaal kapitaal,

levenslang leren en werken. Leuven: Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen.

Knipprath, H., & De Rick, K. (2012). *Sociaal kapitaal, levenslang leren en werken. Een verkennende analyse (geboortecohorte 1976)*. Leuven: Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen.

OECD (2011). *When students repeat grades or are transferred out of school: What does it mean for education systems? PISA in Focus 2011/6*. Paris: OECD.

Ou, S.-R., & Reynolds, A. J. (2010). Grade retention, postsecondary education, and public aid receipt. *Educational Evaluation and Policy Analysis, 32*(1), 118-139.

Reynolds, J. R., & Baird, C. L. (2010). Is there a downside to shooting for the stars? Unrealized educational expectations and symptoms of depression. *American Sociological Review, 75*(1), 151-172.

Spruyt, B., Laurijssen, I., & Van Dorselaer, Y. (2009). Kiezen en verliezen. Een analyse van de keuze na het krijgen van een B-attest in het Vlaams secundair onderwijs als een replicatie van Kloosterman en De Graaf (2009). *Mens & Maatschappij, 84*(3), 279-300.

Vlaamse Ministerie van Onderwijs en Vorming (2012). *Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs – schooljaar 2010-2011*.

Wouters, S., De Fraine, B., Colpin, H., Van Damme, J., & Verschueren, K. (2012). The effect of track changes on the development of academic self-concept in high school: a dynamic test of the big-fish-little-pond effect. *Journal of Educational Psychology, 104*(3), 793-805.

Auteurs

Heidi Knipprath is als onderzoeksexpert verbonden aan de onderzoeksgroep Onderwijs en Levenslang Leren van het HIVA-KULeuven

Correspondentieadres: Heidi Knipprath, Parkstraat 2, box 5300 – room 02.13, 3000 Leuven, Tel: +32 16 3 20452 of +32 16 3 23128, E-mail: heidi.knipprath@kuleuven.be

Abstract

Long-term effects of grade retention and downward track changes on educational degree, participation in lifelong learning and occupational career

In this paper we investigate long-term effects of grade retention and downward track changes on educational degree, lifelong learning and occupational career. Changing downward the educational track of a student is an important alternative to grade retention in secondary education in Flanders and the Netherlands. Based on longitudinal data, we find that young people who at least once repeated a grade in primary or secondary education or changed their educational track downward, attain a lower educational degree than those who progress through their school career without delay or track changes. Furthermore, the educational degree mediates the indirect effect of grade retention and downward track changes on the early occupational career and lifelong learning. However, retention and downward track changes do have a direct effect on labor market outcomes at a later point in the career. Both repeating and downward track changes have a lasting impact on life after school.

Appendix

Beschrijvende statistieken

Variabele	Antwoordcategorieën	N	Percentage
Diploma	Lager onderwijs of geen diploma (=1)	32	2,0
	Lager secundair onderwijs (=2)	118	7,4
	Hoger secundair onderwijs (=3)	718	45,0
	Hoger onderwijs korte type (=4)	459	28,8
	Hoger onderwijs lange type (=5)	87	5,5
	Universiteit en doctoraat (=6)	181	11,3
Afstromen	Ja (=1)	495	31,0
	Nee (=0)	1100	69,0
Zittenblijven basisonderwijs	Ja (=1)	124	7,8
	Nee (=0)	1471	92,2
Zittenblijven secundair onderwijs	Ja (=1)	476	29,8
	Nee (=0)	1119	70,2
Vast contract eerste job	Ja (=1)	552	37,3
	Nee (=0)	926	62,7
Horizontale match eerste job	Ja (=1)	752	47,5
	Nee (=0)	830	52,5
Loon eerste job	>496 euro (=1)	77	6,3
	496 – 744 euro (=2)	170	13,9
	745 – 991 euro (=3)	388	31,6
	992 – 1238 euro (=4)	445	36,3
	1239 – 1477 euro (=5)	106	8,6
	1477 euro < (=6)	41	3,3
Vast contract 29 jaar	Ja (=1)	1225	84,3
	Nee (=0)	229	15,7
Horizontale match	Ja (=1)	717	45,0
	Nee (=0)	877	55,0
Direct werk	Ja (=1)	967	60,6
	Nee (=0)	630	39,4
Secundair of hoger onderwijs	Ja (=1)	385	24,1
	Nee (=0)	1214	75,9
VDAB	Ja (=1)	154	9,6
	Nee (=0)	1445	90,4
Overige opleidingen b.k.v. job	Ja (=1)	293	18,3
	Nee (=0)	1306	81,7
Formele opleidingen i.k.v. job	Ja (=1)	883	55,2
	Nee (=0)	716	44,8
Informeel opleidingen i.k.v. job	Ja (=1)	903	56,5
	Nee (=0)	696	43,5
Geslacht	Man (=1)	832	51,2
	Vrouw (=0)	792	48,8
Etnische afkomst	Autochtoon (=1)	1430	88,8
	Allochtoon (=0)	180	11,2

Variabele	N	Minimum	Maximum	Gemiddelde	SD
SES	1613	-1.89	1.92	0.00	0.73
Loon laatste job	1594	5.00	10000	1401.84	469.37
Tewerkstellingspercentage eerste job	1617	10.00	100.00	92.62	17.95
Tewerkstellingspercentage laatste job	1622	20.00	100.00	94.69	13.69
Werkervaring	1512	1.00	135.00	50.35	29.60